

Priroda između etike i prava

Tone Strojín

Visoka pravna škola, Maribor

Sažetak

Stanje našega planeta zbog naseljenosti, zagađenosti i ekološki nepovoljnih gospodarskih djelatnosti zahtijeva takvu etiku i pravo u kojima će biti osiguran status prirodnih entiteta i poštivan suodnos i ravnoteža među subjektima i stvarima u prostoru. Nova etika i pravo moraju pospješivati partnerstvo u okolišu time što će modificirati dosadašnje antropološke odnose, koji su u čovjeku imali izvor svega, u ekološke odnose i surazmjere koji se temelje na partnerstvu.

Budući da prirodni entiteti nemaju svoje volje niti savjesti, a kamoli poslovne sposobnosti, treba razviti prirodno skrbništvo, to više što su neki prirodni entiteti, koji nisu pod posebnom zaštitom, ugroženi i više nego što to dopušta prirodna ravnoteža.

Ekološko pravo trebalo bi razviti prirodno skrbništvo na taj način da pravne osobe prirodnog skrbništva imaju položaj stranki, koje bi bile učinkovite u postupcima pred državnim organima, u slučaju da je predmet spora interes prirode, njenih dijelova ili javnih dobara.

Gljučne riječi: ekološka etika, ekološko pravo, partnerstvo, prirodni entiteti, suodnosi, suprirodnost i subivstvovanje

Među odnosima koji će uređivati život u budućnosti nalazi se i upravljanje prirodom kao cjelinom. Vrlo važan za uređenje ljudskoga društva u budućnosti bit će isto tako odnos između etike i prava. Ta uvjetna zavisnost između pravilnog odnosa prema prirodi i odgovarajuće etike i prava bit će odlučujuća za kvalitetu života u budućnosti, a njezina važnost bit će sve veća jer će ovisiti o svakom pojedincu i o društvu kao cjelini.

Budući da pojedinac ne može djelovati i živjeti izvan društva, upravo su etika i pravo ti koji u društvu i prirodi moraju uređivati pravila civiliziranog suživota.

O pravilnom postavljanju odnosa između etike i prava ovisno je i državno i društveno uređenje te uspostavljen uređen odnos prema okolišu i prirodi. I u etici i u pravu radi se o uvjeravanju u pravilnost djelovanja što ga poduzima svaki pojedinac, kao i društvo u cjelini. Zato nova etika i pravo moraju navoditi na kvalitativno višu razinu ljudskog odnosa prema svakomu i svemu, među ljudima i prirodom.

RADI SE O NOVOM PRAVU I ETICI PREMA PRIRODI!

Treba nam nova, cjelovitija etika¹ i pravo² u kojemu će razna područja prava biti bolje povezana nego dosad. Npr. pravo koje će razrješavati suprotnosti (kolizije) interesa između područja proizvodnje i civilnog društva (školstvo, kultura, zdravstvo, zna-

1 Čovjekov okoliš, ukoliko se ne radi o ljudskom društvu, ostao je izvan područja kojim se bavila etika. Zato je čovjek etički izgubio odnos spram prirode.

2 Pravo je okoliš tretiralo područno i sektorski, s obzirom na to koliko su već za upravljanje pojedinim prirodnim entitetom bili nadležni pojedini upravni resori. Radi se pak o tome da preko ekološkog prava međuresorski povežemo upravu u smislu zaštite prirode.

nost). Danas, naprimjer, još uopće nije uspostavljen stav niti odnos između privrede i prirode.

Ono što je pravilno također je i moguće i dobro jer je takva pravilnost istovremeno i pravedna i perspektivna.

Krivo je misliti da priroda ne zaslužuje etična i pravna načela, da je priroda *res nullius*, stvar bez vrijednosti i *playground* za sve.

Budući život više neće dopuštati takav nazor na prirodu jer bez prirodne ravnoteže neće biti pozitivnog društvenog razvoja. Ekumena, kao naseljeni svijet, sa svojim je oblicima zagađivanja, a prije svega njegovim posljedicama, tako preinačila spoznaje da zahtjevi za novom etikom i pravom postaju nužnost i potreba.

Dosad je vrijedilo da etika i pravo vrijede samo za čovjeka, da imaju samo antropološko značenje. Za prirodu nisu vrijedila samozaštitna pravila niti joj se u pravnom saobraćanju priznavao barem kvazi-status. Takvo gledište značilo je prevlast ekonomije nad ekologijom.

Nova etika i pravo moraju doći do druge kvalitete i drugačijeg uređenja odnosa, drugim riječima – do *partnerstva* između prirode i društva. S obzirom na to da priroda nema vlastite volje niti savjesti jer njome iznutra upravljaju prirodne zakonitosti, potrebno je u tom partnerstvu ili savezništvu između prirode i društva uvesti nekakvo *prirodno skrbništvo* (skrbništvo nad prirodom) što znači aktivan odnos prema prirodi u smislu brige za nju.

Materijalnosti odnosa između ljudi s obzirom na prirodu mora biti pridružena suprirodnost pogleda na značaj prirode za razvoj. Ne možemo više podupirati samo ekonomski model gospodarenja prirodom, nego valja odmah prijeći na takav razvojni model privrede koji će biti u skladu s prirodom.

Na prirodu i svoj okoliš ljudi su dosad gledali kao gospodari svijeta.³ Čovjek je bio gospodar ekumene koja se širila s razvojem tehnike. Stroj je čovjeku približio i posljednji zakutak planeta Zemlje, pa čovjek zato i nije osjećao vrijednosni odnos prema Zemlji koju je imao pod nogama. Pa ipak, Zemlja polako izmiče čovjeku. Fizički, zato jer je zloupotrebljava, vrijednosno, već s obzirom na to koliko je cijeni.

Čovjek je odgovoran za svoje djelovanje, ali ne i za pojave koje izviru iz prirode svijeta. Ipak, zagađivanje prirode i okoliša posljedica je čovjekovog nekontroliranog ponašanja i pretjerane slobode njegove svijesti, liberalizma koji ne poznaje drugih vrijednosti osim koristi za samoga sebe, ukratko – samovolje čovjeka prema prirodi i samome sebi.

Bez slobode nema i ne može biti objektivne etike.

Sloboda ne smije značiti neodgovornost i radi se upravo o tome.

Za odnos između etike i prava bitno je pitanje o tome što određuje red djelovanja. Pravo ne može posegnuti u podsvijest, koja odlučuje o motivima i utemeljuje razloge za djelovanje. Etika je ta koja odlučuje što je pravo, a što nije. Nije ispravno misliti da etika vrijedi za unutarnja, a pravo za vanjska pitanja. Bez međusobne povezanosti etike i prava ne ide. Iz razlučivanja objektivne etike spram prirode i okoliša i pozitivnog uređenja prava izvire stvarnost današnjih razlika, nesređenosti, ukratko – kaosa u okolišu.

Danas više nema jedinstvenosti između unutarnjeg – možda etički pravilnog – i izvanjskog, voljnog ponašanja.

Što je uzrok takve rascijepljenosti u čovjeku? Što se moralo dogoditi u čovjeku da je zanemario svoju unutarnju ravnotežu i preusmjerio se iz savjesnog, uravnoteženog

3 Descartes je čovjeka proglasio gospodarom i vlasnikom prirode.

bića u pragmatičnu ličnost? Možemo li za to optužiti dva svjetska rata, koji su sve do moralnih temelja načeli ljudsku bit, ili komunističko jednumlje, koje je u nas vladalo pola stoljeća i nije bez sankcija dopuštalo osobnu uspravnost i stajalište? Sigurno ima nešto u tome, jer je čovjeku bilo onemogućeno da »misli van sebe«, jer je već sve izvan njega bilo odlučeno.

Ako se danas koliko–toliko ustalila spoznaja da etički odnos spram prirode mora biti pozitivan, to još ni izdaleka nije dostatno za dosljednu pravnu zaštitu prirode.

Dosadašnja tradicija razlikovanja između čovjekove unutarnje savjesti i izvanjske reakcije, koja je dovela do pragmatičnog razlikovanja između etike i prava, postala je nesnosna i neizdržljiva.

PLEDOAJE ZA SKRBNIŠTVO NAD PRIRODOM

Čovjekovim posizanjem u prirodu otvara se pitanje odnosa između subjekta i objekta (predmeta) postupanja, koje se najčešće izjednačuje s izrabljivanjem prirodnih bogatstava. Ponekad se radi o svjesnom mijenjanju krajolika i prekomjernom smanjivanju nepovratnih prirodnih bogatstava.

Potkopavanje životnih uvjeta za čovjeka i prirodu etički je nepravilno bez obzira na to o kakvom se opsegu, mjeri ili količini radi. Ipak, svi zahvati ne spadaju pod jurisdikciju, sve neuravnoteženosti ne uređuje pravni red. Radnjama koje su gospodarski svrsishodne ne može se baviti zakonodavstvo. Područje pravnog djelovanja jesu oni zahvati koji su štetni, zlonamjerni ili su u neskladu s pravnim propisima. Tek tako se etika i pravo mogu međusobno povezati.

Žele li pravila biti sukladna etičkima, ona moraju biti izgrađena na pravilnom poimanju svijeta i života, tj. na ekološkom shvaćanju svijeta.

Pravna pravila tako moraju dobiti novu kvalitetu time što će se u odnosima čovjeka i prirode, pored privredne namjene, poštivati i ekološka primjerenost te prihvatljivost u prirodi.

Možda bi za novo gledanje na stavove i konkretne odnose između čovjeka i prirode mogli upotrijebiti pojam svetosti prirode, koji priroda zaslužuje zbog svojeg egzistencijalnog značenja za čovjeka i razvoj svijeta. Ono što je prirodno mora za čovjeka biti sveto. Želi li pravo biti nastavak etike, moralnu respektabilnost morat će slijediti pravna regulacija.

Sve dok čovjek prirodnim entitetima ne bude preko prava priznao jednaki subjektivitet kakav hipotetično priznaje pravnim osobama, prirodni entiteti, bila to dobra, vrste ili dijelovi prirode, neće imati osiguran pravni status, a time ni identitet ni integritet. Bit će otvoreni nesmilenom iskorištavanju jer su načela gospodarenja o kojima govore zakoni o pojedinim prirodnim bogatstvima preslaba i prelabava da bi prirodni entiteti njima bili osigurani.

ZA KOOPERATIVNOST ČOVJEKA I PRIRODE

Vjerojatno će proces pretvaranja svih prirodnih entiteta⁴ u kvazi–subjekte prolaziti kroz više faza. Veliki *boom* nove misaonosti zahtijevat će svoje vrijeme.

Pravo je bilo stvoreno za čovjeka i ni za koga drugoga, zato ćemo se pri zamišljanju partnerstva između čovjeka i prirode i obratno morati pomagati hipotetičnošću.

⁴ Prirodni entitet kao danost u prirodi i značenju prirodnih elemenata, bogatstava i javnih dobara.

Naime, kao pravnim osobama, prirodi i njezinim dijelovima, vrstama i dobrima, nedostaje savjest i volja. Ono što je moguće kod pravnih osoba s izabranim organima, napisanim statutima i registracijom, moglo bi se kod prirode postići pomoću institucije prirodnoga skrbništva (skrbništva nad prirodom), koju bi obavljali ovlašteni zavodi, zaklade ili društva. Na taj bi način i priroda sa svojim dijelovima, vrstama, dobrima i spomenicima dobila svoju »radnu« sposobnost, što danas zvuči čudno. U ime prirode skrbnik bi kao pravna osoba obavljao sve ono što se očekuje od subjekta u pravnom prometu. Time još nije ostvareno sve jer će takvim prirodnim skrbnicima kakvi su zavodi, zaklade i društva pravni red morati dodijeliti status stranke u možebitnim postupcima pred državnim organima. Danas je npr. poznato da uprava nacionalnog parka u postupku pred državnim organima nema status stranke, jer je mjerodavna samo za izvođenje stručnih poslova, ali nema pravnih ovlasti.

Za pravilnost etičkih normi kao i za pravnu valjanost normi potrebna je barem kvazi jednakopravnost ili jednakovrijednost subjekta. Pravo je uvijek vrijedilo samo za čovjeka, priroda sa svojim živim i neživim svijetom bila je puki objekt, stvar koja stoji na raspolaganju ili *res nullius*, koja u pravnom prometu nije imala ni prava ni dužnosti ni pravne koristi. Tome se sa strane ljudske savjesti pridružila i odsutnost mjere u raspolaganju prirodom.

Već pri zasnivanju nove etike Zemlje pojavljuje se pitanje jednakopravnog tretiranja partnerstva između čovjeka i prirode. Bez zdrave prirode neće biti zdravoga čovjeka ili će ga biti u vrlo okrnjenom ili tek vegetirajućem obliku života.

Pojavljuje se i novi temelj prava, koji ne proizlazi samo iz čovjeka i ne uređuje svijet samo za čovjeka, što je dosad bio slučaj u antropološki zasnovanom pravu, nego nam se ukazuje ekološko pravo u kojem se ne radi samo o uređenju odnosa među ljudima u pogledu stvari, nego o stvaranju suodnosa u okolišu, ukratko, o stvaranju pravne ravnoteže između iskorištavanja i zaštite prirode.

Tradicionalno pravo, koje je bilo suženo na odnos subjekt–objekt, mijenja se u sudjelujuće/kooperativno pravo, koje će subjekte u pravnom prometu tretirati slično tome kako se tretiraju odnosi i radnje među subjektima u ekotopu.

Današnji izraziti privredni mentalitet, koji je eksploatatorski nastrojen i temelji se na vladavini nad prirodom, teško će se pridobiti na preobrazbu, na novi pogled na suodnose čovjeka i prirode, jer se već pri zaštiti rijetkih i ugroženih životinjskih i biljnih vrsta te pri zaštiti nacionalnih parkova zakonodavni postupak vrlo teško provodi.

ZA SUODNOSE, A NE ZA ODRNOSE IZMEĐU ČOVJEKA I PRIRODE

Proces preobrazbe prava u ekološko pravo teče slično kao proces preobrazbe etike od antropološke etike, koja je u čovjeku vidjela izvor svega, u ekološko etiku ili etiku Zemlje, koja se prema nadovezivanju čovjeka i prirode odnosi kao prema jednakovrijednom partnerstvu. Ti su procesi još uvijek u misaonom zametku. Pa opet, embrio nove etike i prava je tu.

Do bitnog pomaka doći će kada subjektivitet podmeta (subjekta), što ga danas označuju prava, dužnosti, koristi i opravdanja, zamijene suodnosi čovjeka i prirode, koji će poštovati usklađenost, suovisnost, ravnotežu među potrebama i interesima čovjeka i prirode.

Nova etika i pravo morat će nadvladati antropoeogizam, čega je antropološko pravo prepuno, a koji se ravna po načelu: sve za čovjeka.

Novim usmjerenjem etike i prava egoizam će se promijeniti u altruizam odnosa, subjektivno u objektivno i izjednačujuće za sve. U tome je bit partnerstva. Identitet i integritet ljudskih i prirodnih subjekata u etičkim i pravnim odnosima neće biti ugroženi jer će se raditi o suodnosima u potrebama i interesima, a oni se sastoje u subvstvovanju, usklađenosti, u ravnoteži potreba i interesa.

Budući da do dobrovoljnog poštivanja partnerstva između čovjeka i prirode neće doći samo po sebi, jer kad se o prirodi radi to je još uvijek slabija strana pravnog prometa, bit će potrebna dorada instituta prirodnoga skrbništva, slično kao što društvo ima uvedenu socijalnu sigurnost za socijalno ugrožene ljude i socijalnu skrb za fizički i mentalno hendikepirane ili nepoznate osobe.

Razvoj prava ići će u budućnosti u smjeru kooperativnoga prava. Sudjelujuće značenje pravo mora zadobiti zato jer je tek u suradnji svih činilaca, uz poštivanje suodnosa, moguć razvoj.

Pozitivistička priroda današnjeg prava zastarjela je u ekološkom smislu po tome što zagovara političke i privredne interese, a što u ekološkom smislu znači jednostrano postupanje.

Tvrdimo da je etika Zemlje koja je u nastajanju bliža novim suodnosima kao što smo ih opisali negoli današnje pravo sa svojim zakonima. Rijetko je koja struka podlegla političkom pragmatizmu u mjeri u kojoj se to dogodilo s pravom i njegovim zakonima. Tek neka od važećih pravila u skladu su s etikom Zemlje. Radi se, dakle, o neskladu prava u sebi. Taj nesklad je nametnut od strane države, usmjeren prema stranačkim interesima i nenačelnim rješenjima. Etički gledano, radi se o etičkom preživljavanju prava.

Kako onda takvo pravo kakvo je današnje, koje oblikuje odnose između čovjeka i prirode što vode dalje u izrabljivanje, kako današnje pravo može biti granica suodnosa između društva i okoliša? Pravo mora uređivati ono što će usmjeravati državu i civilno društvo u razvojni napredak, u pravcu sklada između prirodne nužnosti i gospodarskih potreba, a to je ono pod čime podrazumijevamo ekološke suodnose.

Pravo, smatrali ga mi sustavom prava, strukom, državnom organizacijom ili nečim drugim, treba djelovati kao moralni kodeks društva u smislu međusobnih suodnosa gospodarskih potreba i prirodnih potencijala. U suprotnom, loše nam se piše.

Nećemo moći kazati: zaustavite Zemlju, silazim! Nazad nema budućnosti!

Prevela: Rajka Rusan

NATURE BETWEEN THE ETHICS AND LAW

Tone Strojín
High School of Law, Maribor

Summary

Owing to the density of population, pollution and activities unfavourable to the ecology, the state of our planet requires the ethics and laws to ensure the state of natural entities as well as the respect in the relations and balance between the subjects and objects in the space. New ethics and laws must improve the partnership in environment by modifying the existing anthropological relations which have put the man in the centre of all activities into the environmental relations and proportions based on the partnership.

As the natural entities do not have the willingness nor the consciousness, let alone the business capabilities, the guardianship attitude towards the nature should be developed all the more as some natural entities, not specifically protected, are endangered more than permissible by the balance in nature.

Environmental law should be developing the guardianship towards the nature so that the legal guardians are in the position of the parties that could fight to be efficient in state court procedures in case the interest of nature, part of it or public properties are being disputed.

Key words: co-existence, co-nature, co-partnership, environmental ethics, environmental law, natural entities, partnership

NATUR ZWISCHEN ETHIK UND RECHT

Tone Strojín
Rechtswissenschaftliche Hochschule, Maribor

Zusammenfassung

Der Zustand unseres Planets verlangt wegen der Bevölkerungsdichte, der Verschmutzung und der ökologisch ungünstigen wirtschaftlichen Tätigkeiten eine solche Ethik und ein solches Recht, die den Status der natürlichen Entitäten sowie die Verhältnisse und das Gleichgewicht zwischen den Subjekten und den Angelegenheiten im Raum gewährleisten werden. Die neue Ethik und das neue Recht sollen die Partnerschaft in der Umwelt fördern, indem sie die bisherigen anthropologischen Verhältnisse, die den Menschen als Quelle aller Sachen berechneten, in ökologischen, auf Partnerschaft beruhende Verhältnisse modifizieren.

Da die natürlichen Entitäten keinen eigenen Willen und kein Bewußtsein besitzen, geschweige den geschäftliche Fähigkeiten, soll eine natürliche Pflugschaft entwickelt werden, weil einige natürliche Entitäten, die sich nicht unter besonderem Schutz befinden, in größerem Maß bedroht sind, als es das natürliche Gleichgewicht zuläßt.

Das ökologische Recht sollte die natürliche Pflugschaft so entwickeln, daß Rechtssubjekte des natürlichen Pflugschaft die Rolle des Parteien haben, die in Verfahren vor den Staatsorganen erfolgreich wären, wenn es sich um das Interesse der Natur, ihrer Teile und öffentlicher Güter handelt.

Grundaussdrücke: Koexistenz, natürliche Entitäten, Natürlichkeit, ökologische Ethik, ökologisches Rechts, Partnerschaft, Verhältnisse